

279849

Anul al III-lea, n-r. 1.

Ianuar 1917.

REVISTA ISTORICĂ

◊ ◊ Dări de samă, ◊ ◊
documente și notițe.

PUBLICATĂ SUPT AUSPICILE CASEI ȘCOALELOR

DE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

N. IORGA

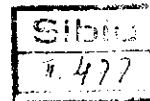
CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIȘTI

I A Ș I

EDITURA CASEI ȘCOALELOR

1917

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMA, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ, SUPT AUSPICHIILE CASEI ȘCOALELOR DE N. IORGA

O cronică nebăgată în samă.

Acum șeisprezece ani, în cartea sa *Contribuțiuni istorice și numele de Dobrogea* (Constanța, 1901), d. Virgil Andronescu a publicat niște însemnări de la 1791. la 1836 datorite, spune d-sa, logofătului Matei fiul lui Braniște, care lă încredințase ieromonahului Ambrosie de la Cozia, apoi fiului său, preotului Ilie de la Butoiu, în Dâmbovița.

Ele meritau de sigur încă de atunci să fie supuse unei cercetări critice care să aleagă și să explice partea lor de noutate, desul de mare.

Cele spuse despre evenimentele de la 1791 la 1800 sunt numai amintiri scurte, care n'au fost puse în scris odată cu evenimentele și nu cuprind nimic important.

La 1800 însă autorul povestirii apare ca luptător cu izbândă contra Pazvangiilor, a lui „Pazvante-oglu“, și el arată că, după cererea Pașei, Vodă se hotărâse a-l da pe dânsul și „pe Todicele și pe Potoceanul Serdarul“. Fugind la Mitropolitul Dosofteiu Filitis tustrei, acesta trimete pe Todicele la Odesa, pe Potoceanul la Patriarhie, iar pe autor îl „face popă“, însurându-l cu Smaranda Postelnicului Bălămirescu.

Pentru 1801 se înseamnă o nouă năvălire, în Oltenia, în „Banatul Craiovenilor“ — se spune în acest ciudat stil — a Cârjaliiilor, cari duc la Ada-Cală „pe Ghiță Manole din Găiești, pe Stroe Logofătul, pe Petrache logofătul de la Gliganul și pe soră-sa mai mare“, pe când Vodă Mihai Suțu fuge în Ardeal „cu tot taraful boieresc și slujitoresc“, prădat fiind în cale de „bimbașa Arnăuților săi“. Trei luni îi trebuie administratorului domnesc care e Alexandru-Vodă Suțu al Moldovei ca „să strângă norodul fugit“. Pentru sosirea noului Domn, Constantin Ipsilanti, se dă data exactă:

14 Octombrie 1802, chiar în ziua marelui cutremur, ni se adaugă că numirea lui s'a făcut „după cererea făcută de către boieri“. Se amintește cu privire la el cunoscuta creare a unei oștiri pământene în serviciul Rusiei: „Făcuse (până la 1806) oștirea pe roșii, verzi și dorobași, după neam, dându-li numele de Cazaci“. Iar, după începerea războiului, au adunat oștirea rumâni și au format-o (*sic*) în pâlcuri după oștirile rosești“.

Un amănunt nou despre revoluțiile din Constantinopol. Unii Turci din partidul învins trec „prin Sofia și pe la Siștov fugind în țara Crâmului“. Și iată și dovada adresei boierilor către Napoleon: „**Tot la anul 1807 boierii de neam grec iscălit-au cu Mitropolitul scrisori către Napolionul Franțului ca să-i ia supt oblăduirea lor, fiind pravoslavnicii ca și ei**“.

Scriitorul o știe fiindcă el a procurat lui Ignatie și tovarășilor lui de păreri „teșcherelele“ cu care au trecut la Sculeni (pp. 8—9).

La începutul, în 1812, al Domniei lui Vodă Caragea se înseamnă gerul cel mare și peirea vitelor, arderea „caselor domnești“. Urmează ciuma de trei ani, favorisată de chemarea „meșterilor dulgheri“ și a muncitorilor la dregerea cetăților dunărene.

Aici se așează un incident foarte interesant. Între cei ce fug de ciumă este și istoricul *Dionisie Fotinò*. El cere de la popa Ilie crama de la Glâmbocel. Vede pe gazda sa redactându-și însemnările de la tata: acesta e probabil acel „Matei Logofătul, fiul lui Braniște“, care „dă în mână dumnealui părintelui eromonahul Amvrosie de la mănăstirea Cozia ot sud Râmnic cele scrise de el, când l-au surghiunit Vodă, în Țara Nemțească, ca să aibă grija a păstra știrea vremilor ce ne-au bântuit“; pp. 19—20). Deci i le cere și face a se lua copie de pe ele pentru propria sa carte de istorie.

Iată pasagiul (p. 10):

„Între boierii fugiți din București, cu Dimitrie Fotinò, boier de neam grec, au venit la mine de mi-au cerut cu chirie crama viei mele de la Glâmbocel, până să înceteze ciuma. I-am dat-o. Iar, în una din zile, văzându-mă că scriu oarecare însemnări, ne-am dat în vorbă și i-am arătat scrierile tatălui meu. Și mi-au cerut de ș'au scos copie prin Alecul Ioanidis grămaticul mănăstirii Butoiul, ajutat și de Dimcea Logofătul, care era și anagnost la un arhiereu.“

Preotul se pricepe și în pravilă și el va critica legiuirea din 1818 pentru că „pravilele țerii s'au stricat“.

Necunoscut era și faptul — căci cronică pentru acest timp nu avem — că la 1817 Caragea a prigonit pe câțiva boieri pentru înțelegeri cu Rusia. Atunci, crede scriitorul, diplomația rusească părăndu-l la Poartă, erau să vie capugii „ca să taie capul lui Vodă“. Acesta însă s'a apărat, și cei tăiați au fost capugii.

Astfel, el s'ar fi „scârbit de Turchia, care răsplătește cu moartea pe aceia ce-i slujesc cu credință“, și astfel, după ce îngăduie să treacă „propovăduitorii“ Eteriei peste Dunăre ca să gătească revoluția între „Slavi și creștini“ și să așite în tăcere pe „Sârbii, Bulgarii și Grecii și alte neamuri creștinești fugite din Turchia“, cari se aflau cu grămada prin orașele dunărene, el se hotărăște a-și lua averea și a părăsi țara¹.

Lăsăm să urmeze însăși expunerea lui despre cele ce a auzit acolo.

„Dvornicul Filipescu, după ce a citit mai multe scrisori roșești și turcești, pe vlahicește, și altele grecești, care toate erau în coprire că acum a venit vremea ca să scape creștinii de jugul păgânilor, și erau numai două care ziceau Filipescului a se gândi bine ca să nu dea țara din lac în puț, Filipescu apoi sculatu-s'au și au grăit:

„Boieri dumneavoastră! Cunoașteți că în grele nevoi sfatul luminatelor fețe boierești, mari și mici, ca și toți starostii isnafurilor și târgoveșilor, m'au ales cu cinste ca staroste și vechil al lor în nevoi. Acum au venit timpul să vă spun și să luați cunoștință cum țara noastră este pusă între ciocan și nicovală și nu ne putem apăra în niciun chip de izbeală. Gânditu-m'am și socotit că e bine în numele tuturor care este din viață românească, fie boieri ori târgoveț, să spun că nu mă unesc cu vorba de a ridica norodul în contra Sultanului, și cui nu-i place, să facă ce va voi.

„De multe ori, Rosia s'au bătut cu Turchia, și, când s'au făcut pace, ne-au lăsat tot supt Turc, și noi am îndurat mari și grele nevoi. Ea încă ni s'au luat și dreptul de a ni alege noi pe Vodă. Acum Rosia vrea să prindă șarpele cu mâna noastră, și, dacă vom cădea, să vină să ne scape și să ne lipească la Împărăția muscălească. Ea vrea să ne dăm ei robi, cum să dădeau oamenii

¹ Când se spune că atunci boierii cerură ca Domn al țerii pe Prâșcoveanu, cerut, de fapt, în 1774 (p. 12), trebuie citit: Brâncoveanu.

și satele robi la mănăstiri ca să scape de foamete și angarale. Dacă de voie bună ne-o prinde Muscalul, apoi cu greu mai om scăpa. Știți, boieri dumneavoastră, că Brâncoveanul a căzut supt urgia Rușilor [— Turcilor], și de-atunci ne-a[u] trimes pe Greci pe capul nostru. Pățirăm una bună cu Rușii, cari ziceau că nu ni pun dări, ne lasă stăpâni și, când colò, ne apăsase cu o mulțime de ștrefuri și surghiunuri. Facă Grecii și Bulgarii ce-or voi în pământul lor, ca să scape de jugul Turcului, iară noi, Rumânii, vom face ce-om putea ca să ne mântuim de relele ce ne apasă, că ele vin numai pentru că avem Domni străini, nu pământeni, de la Mavrocordat. Dară noi suntem pricina suferințelor noastre, și trebuie să fim uniți și cu minte de acum înainte vreme.“

„Toți boierii începură a bate din palme și a îmbrățișa pe Filipescu. Iară unul din boierii greci, care era rudit cu boierii noștri, s'au sculat și au zis: „Boieri dumneavoastră. Nu credeam niciodată să fiți așa de puțin credincioși cu marele Împărat al Rusiei, prin a cărui milostivire trăiți și vă păstrați moșile. Că el a bătut pe Napolionul Franțului. Eu gândesc să ne sculăm cu toții să gonim pe Turci, căci Grecii ni vor da ajutor și vor începe a luptă pe față.“

„Iar Filipescul, miniat, au strigat, zicînd: „Du-te în țara ta și bate-te cu Turcii; pleacă la Grecii tăi a te face Cazac sau pahonț rusesc ca să-ți scapi țara grecească, care e roabă; iară pe noi lasă-ne să ne bălăbănim cu Turcii, căci noi nu îndurăm ca voi.“

„Și s'au făcut mare gilceavă, de erau să se iea la bătaie. Iară boierii greci se băteau cu pumnii în piept și tremurau.“

Dar ei lucrează mai departe, ațâfînd „norodul“ contra partidului național al lui Filipescu. Un Constantin Riga merge „pe la Grecii de la sate, cu scrisori“ și are un conflict cu preotul scriitor. Suțu ar fi dat de știre despre aceste uneltiri Turcilor, „cerând ferman ca să-i piarză“, și, ca pedeapsă e otrăvit, de d-rul Christaris, dar nu în „fântâneaua“, în fistula ce făcuse, cum spune alt zvon, ci „la o zi de praznic“, „la biserica grecească“ (Sf. Ioan?), în cafea, cu mâna egumenului.

Cunoscut ca dușman al Grecilor, de și era în legături cu Vlădica de Argeș, Ilarion, preotul e arestat, în Ianuar 1821 încă, de „câțiva palicari“ și târât la Mitropolie, unde, după cinci zile, e adus înaintea lui Dionisie Lupu. I se pare acestuia că are înaintea lui „un nătărău sau un bețiv“ și o spune în grecește, atrăgîndu-și

ca răspuns, tot în grecește, datorita tăgăduire. Întrebat din ce sat și de ce nație este, preotul răspunde: „că sunt Român de la coada vacii și în legea părintească ce am apucat“. Iată acum observația ce i se face: „Dacă tu ești acela, cum ai îndrăznit a te crede mai creștin decât Patriarhul și te-ai împotrivit la cea mai sfântă datorie: de s'au ridicat norodul creștin împotriva păgânilor, și s'au spus că în capul mișcării se află chiar Patriarhul? „E amenințat cu caterisirea dacă se îndărătnicește“ și va fi pus „la bir și danie“. — „Să-mi fie cu iertăciune, prea-sfinte stăpîne, spune, dârz popa, „dar niciun bine nu ar fi mai mare, căci atunci voiu rămânea stăpîn pe vrerea mea.“ — „Cum, nenorocitul? Ai îndrăzni tu, păgâne, să nu urmezi pe prea-luminata față a prea-cinstitului Patriarh?“ Iar eu adusu-mi-am aminte de vorbele ce-mi trimesese Filipescu, și i-am răspuns: Prea-sfinte stăpâne! Preasfințitul Patriarh este Grec și este cu dreptul a lucra fără vătămare cu Greci, iară noi sântem Români și trebuie să lucrăm pentru noi; că țara noastră nu e roaba Grecilor și Bulgarilor și Rușilor și Nemților. Noi avem Domni creștini, iară ei au ce Dumnezeu li-au milostovit. Noi să ni vedem de nevoile noastre, că vrăjmașul nostru nu poate fi Turcul, iar dușmani ni sânt aceia cari vor a ne da pe noi Muscalului, ca să scape ei de Turci. Iară, pe când eu spuneam acestea, în odaia de alături am auzit strigând: „bravo, bravo, popo Ilie“. Iară Mitropolitul, necăjit, s'au miuit la vorbă și mi-au dat voie bună a merge acasă; dară nu mi-am putut da cu gândul cine erau cei cari strigatu-mi-au: bravo, bravo, popo Ilie.“

Scriitorul ține de rău pe Țarul Alexandru că „n'au scos capul“, de și „tată al creștinătății, ca acei ce este și creștin ortodox“, când Grecii erau măcelăriți la Constantinopol. El „ne-a mințit și pe noi că trimete Muscali la Ipsilant ca să înceapă războiul cu Turcul“, iar generalul-beizadea a venit „cu o ceată de calici, strinși ca volintiri dintre Greci, Arnăuți și Bulgari și alți cerșetori și hoți cari căutaf-au pricopseli la noi“, și cari pradă.

Boierii fug. „Cei rămași s'au chibzuit și au ridicat pe un Slu-gerul Tudor a li fi lor Domn.“ Când acesta vine la București, „el adună un sfat pentru a se scula cu toții, și boierii să vină ca să chibzuiescă ce e de dres ca să biruie pe Ipsilant.“

Și iată încă odată o mare scenă necunoscută, pe care o aduce înaintea noastră condeiful umilului preot.

„Adunarea făcutu-s'au într'o zi de Joi, în casele Brâncoveanului,

unde au fost și părintele Ilarion. Unde venit-au mulțime de târgoveți și boieri: Grădiștenii, frații Haralamb, frații Poienari, Broșteanul ot sud Gorj, Obedeianul și Stoinicul Geani, Persiceanul. Iar boierii greci erau mai toți. Că cei mari ai noștri de pe la vetrele lor nu s'au mișcat, de teama Rușilor și Turcilor.

„Boierii greci, fiind în mulțime, au strigat că vin Rușii din Moldova și că Domnul Tudor să plece la munte, — că grea urgie ne apasă când o veni Muscalii. Și au adus lui Tudor multe prihăneli. Iar boierii noștri n'au avut ce face: au pornit pe ușă cu Tudor.“

„Dară Tudor, până să iasă, au zis: Nu mă plâng pe mine, care nici am visat a domni în țară, ca să mă lupt contra vrăjmașilor țerii, și mă hrăniam cu nădejdea că boierii din Valahia vor avea toți aceiași simțire ca și boierii de peste Olt. Plâng țara și boierii, cari nu văd ce-i așteaptă. Dar Dumnezeu se va milostivi să-mi ajute a surpa pe aceia ce ne apasă de multă vreme.“

„Iară prea-cinstitul părintele Ilarion a rămas în urmă și li-au zis: „Grecilor, să vă fie de bine biruința ce o căpătarăți astăzi în contra Românilor, pe cari bateți cu gloanțele noastre. Dar, pînă va răsări soarele de mîne, Dumnezeu va face să răsară și dreptatea, și va sosi ziua noastră, a celor drepti.“

Peste puțin ordinul lui Tudor de a nu se mai prăda, de a se spânzura acela care va fi prins furând, osânda, la Potlogi, „pe la chindie“, a „doi panduri cari au fost furat niște borfe de la un creștin“, îi aduc peirea. Și iată cum privește Românul cu iubire numai de neamul lui, care e scriitorul, această veste: „și cu durere de inimă am auzit și am plâns când l-au vîndut pe Tudor doi căpitani ai săi, de l-au tăiat noaptea. Și am mers cu părintele Ilarion la mănăstire de am făcut slujbă pentru odihna sufletului. Și plîngea lumea, și părintele Ilarion se bătea cu pumnii în piept și da crucea la norod de se nchina. Și multă jale pe noi toți“ (p. 18).

În „omul bun“ care e noul Domn de țară Grigore-Vodă Ghica, popa Matei va vedea deci un „Arnău“, după originile lui, știute. În cursul acestei Domnii, el știe de măcelul lenicerilor la Constantinopol din ordnului Sultanului Mahmud și a aflat de la Ilarion („cum spunea părintele Ilarion“; *ibid.*) de încheierea convenției de la Acherman.

Din cele ce urmează el relevă, cu acea patimă contra Rușilor pe care-i va fi trezit-o, tocmai acest din urmă eveniment, surgu-

nirea la Odesa a Mitropolitului Grigorie și arderea Târgoviștii, „de tot“, în 1829. Nu uită nici că „la 1830 trecut-au la noi mulți Bulgari din Turchia, care se temeau de moarte“ (p. 19.)

Povestirea se oprește cu așezarea în Scaun a lui Alexandru-Vodă Ghica în chiar anul 1834 când mor, odată, Grigore-Vodă, Grigorie Mitropolitul, Grigore Brâncoveanu și Iordachi Câmpineanu.

De la tatăl său, spune prootul, de la acel Matei Logofătul, într-o condică stricată, având în ea documente și acte turcești, „în limba arabicească, pe care eu nu o pricep bine“, a găsit apoi însemnări despre vechea istorie a țerii.

N'am crede că el însuși să le fi prefăcut după ideile și scrisese epocii Regulamentului Organic, care cetia, acuma, și compila. De fapt, acel logofăt oltean de pe la 1830 a încercat să adauge cunoștința trecutului cu socotințele lui.

De unde putea el să știe însă istoria bizantină și balcanică, de care e vorba la fiecare pas, cum vom vedea, în această istorie critică, preocupată de cauze, care mergea de la 1230 la 1791 și din care manuscrisul a păstrat numai partea de până la 1558?

Dacă ne gândim, cum am mai arătat, în *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, că Naum Râmnițeanu, alt cleric național, anti-grec, din acest timp, are pentru veacul al XVII-lea știrii bizantine nouă, pentru care citează pe un Cantacuzino, care nu e, evident, împăratul istoric din *veacul al XIV-lea*, dacă ni amintim încercarea critică de a desluși adevărul din cronicile latine ale Ungariei alăturate la izvoarele noastre, pe care o aflăm în acea formă particulară din cronică munteană pe care o întrebuițase cândva Tocilescu după manuscrisul de la Muzeu și pe care a tipărit-o d. Stoica Nicolaescu în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“ din 1911, vom fi aplecați a crede că și logofătul Matei al lui Braniște avuse continuarea istoriei critice a Românilor de Constantin Stolnicul Cantacuzino, din care astăzi nu mai cunoaștem în original decât capitolele ce merg până la Attila (ediție nouă de N. Iorga, *Operele lui Constantin Stolnicul Cantacuzino*).

Se vede la 1230, pe vremea năvălirii Tatarilor, Negru-Vodă din Făgăraș emigrând dincoace, peste noi. Se încearcă a i se precisa calea, după legende și ruine. „Ajuns-au lângă dealul lui

Bran. Au prisăcit ¹ căile și așezat-au oștirile la locul lui Giuvală, pe unde vine gârla Dâmboviței, unde *avut-a cetate din vechime*. Apoi de la Rucăr pornit-au poporul pe apă în jos, pînă la cetatea numită a Cimpulungului... *Făcut-a aci lucruri minunate*, ca să fie adăpostit de Tătari și de Unguri. Adunând la pravăț mult norod, au poruncit de au curățit satele de păgâni și pus-au stăpânire pînă la apa Oltului... *Făcut-au apoi o biserică de legea Rămului pentru dumneai Măria Sa Doamna*, ce era de acea lege. Iară țara de dincolo de Buzău era neocupată (?) de stăpânitorul Mureșului, care nu putuse fugi, fiind rudă cu Craiul unguresc. Ceia ce înseamnă că nu se coborâse în pământurile la Ost de Buzău Români maramurășeni ca să fundeze Moldova.

Vine apoi povestea ciobanului-Țar bulgăresc Brdocba, „Cordocuba“ (Lachanes), care „s'a făcut stăpânitor al Moldovei (!)“ „unindu-se cu Comanii din Bugeac“, la 1250.

Moartea lui Negru-Vodă e pusă la 1264, fiind „îngropat în cetatea lui“, — „și era un om lesne la mînie, dar se domolia iute“ (p. 21). „Fratele“ său, Mihail Negrul — recunoaștem aici seria dinastică și cronologică ce, după „letopisețul sârbesc“, se află și la Fotinò, — domnește, în concurență cu Brdocba, pînă la 1277. Și el chiamă „pe stăpânitorul de la Mureș de au pornit spre Moldova“. O ingenioasă încercare, cum se vede, — absolut în spiritul Stolnicului —, de a lega neconținut istoria unui principat românesc cu a celui alt.

La Dan, a cărui Domnie se începe la 1283, se pomenește fundarea Bucureștilor, lupta cu „Sârbii și Bulgarii“, peirea lui de un „Ștefan Banul“.

O lacună de manuscris se întinde apoi pînă la 1325, când „Banul Craiovei, anume Ion“, s'ar fi „ales Domn“, plecând contra Împăratului Andronic (e vorba de domnul Vlahilor din Tesalia, dar încercarea de întregire a celui mai vechiu al nostru trecut prin izvoarele bizantine e interesantă). Lupta de la Posada, din 1330, e după izvoarele apusene, dar nu se va găsi lesne un izvor pentru acel incident din 1340 (*sic*), supt Viadislav-Vodă, care gonește pe Tătari pentru „domnul Mureșului“ și se întoarce pentru a goni și pe regele Ludovic „la vârful lui Bran“, revenind cu pradă bogată la Câmpulung.

¹ Pentru acest sens al verbului v. B. P. Hasdeu, în *Columna lui Traian* pe 1861 (nu mai pot găsi pagina).

Radu-Vodă de la Tismana ar fi trimis pe fiul său Dan într'ajutor Impăratului bizantin, cu boierii Stroilă, Saçara Logofăt și Vlaicu, și el s'ar fi intristat așa de mult pentru rănirea feciorului. Vlad ar fi luat apoi pe fiica regelui sârbesc Lazăr.

De la 1382 începe Domnia lui Mircea, trecută foarte răpede.

O nouă lacună în manuscris se întinde până la 1444. Aici însă pare că nu mai întâlnim decât dibuiri și combinații ale scriitorului naiv care nu mai avea ca îndreptariu vechea istorie critică, ci singură cronica țerii, cu câte un amănunt nou doar, ca moartea la locul zis „Gemene“ a lui Moise-Vodă ori uciderea lui Vintilă-Vodă de „Neagul fiul lui Pârvu“ ori cauza de desfrâu pentru care Mircea Ciobanul taie pe Stroe Spătarul și pe Vintilă. Oarecare îndoieli trezește însă pasajul unde Petrașcu-Vodă apare întâiu ca fiind „chehaie la Stambul“, ceia ce se potrivește cu legăturile pe care știm că le-a avut cu Trimesul frances d'Aramont, pentru ca să să puie pe Isabela în Transilvania și să piară de otrava Vornicului Socol, „om negru la inimă și viclean“. Și în zădar se va căuta izvorul din care s'a luat știrea că Petru fiul lui Mircea și-a cumpărat Scaunul cu 5.000 de galbeni.

Rămâne, astfel, un câmp deschis pentru noi ipoteze, dar rămâne și după cele ce s'au arătat, pe alocurea un nou izvor pentru istoria noastră — pentru partea cea nouă de sigur, și adesea unul esențial, dar și, pe alocurea, pentru cea veche.

O ediție nouă a cronicii după însuși manuscrisul e însă prealabil necesară. D. Andronescu n'ar putea spune unde se află azi manuscrisul pe care norocul l-a făcut să-l descopere.

N. Iorga.

Despre Cronica lui Gheorghe Brancovici.

În 1893 răposatul Aron Densusianu a publicat în *Revista critică-literară*, n-le 8—9 (p. 366 și urm.) o Cronică a lumii, un cronograf bizar și neorânduit, fără plan și proporție, pe care l-a atribuit lui Gheorghe Brancovici, zis și Brâncoveanul, când stătea aici, pe lângă Domnii noștri. E vorba de acel ciudat aventurier, frate al mucenicului Mitropolit ardelean Sava, care a întrebuițat toate mijloacele unei inteligențe reale și ale unei neobosite ener-

gii pentru a țese intrigi și a unei conspirații la capătul cărora se vedea Despot sârbesc ca și omonimul său din veacul al XV-lea și restaurator al vieții libere a poporului său, fie și în dependență de Austria.

Neavând rost de a vorbi până acum în alte scrieri despre această compilație tendențioasă, întrebunțez prilejul de cetire ce-l am aici pentru a notă întâiu unele puncte de mai mare interes dintr'nsa.

Inceputul, păstrat incomplet în unicul manuscris, dar, cum vom vedea mai departe, aflător în altul, care ni s'a comunicat după ce redactasem întâia parte a acestui mic studiu, e un resumat, destul de grosolan al tradiției bizantine despre „cele patru împărății“. Originală e numai ideea că prin tăierea Bosforului, a „boazului la Vizantia să fie rămas uscat Țara Moldovei, Țara Muntenescă și Țara Ardealului“ (p. 367). Când ajunge la Bizanț, amestecă și cite o anecdotă de morală religioasă ca a bogatului constantinopolitan și a aurului său adus înaintea icoanei.

Pentru a se avea siguranța aceluia care a făcut compilația ar ajunge, pe lângă nota „slavonă“ care face pe Ruși ei înșii să plece, cu așezămintele și cultura lor, de la Sârbi, știrile, așa de competente, cu judecăți pasionate, despre Vlădica Sava (p. 393 și urm.), care moare din „boala muncilor“, chemând pedeapsa dumnezeiască asupra prigonitorilor.

Iar caracterul contemporan apare din aceea că, după versiunea tipărită. la Moscova domnesc încă împreună frații Ioan și Petru Alexievici (pp. 394—5).

Lucrarea aceasta, pe care n'avem mijloace de a o compara cu aceea, mai întinsă, pe care același scriitor a redactat-o în „sloveno-sârbească“, pare să fi fost un fel de raport făcut lui Șerban Cantacuzino, pe care, așezându-l lângă „prè-milostivul, coronatul și prè-înnălțatul nostru Craiu“, Habsburgul, îl numia „prealuminatul Măria Sa Domnul nostru“ (p. 393).

Încă de la început se vede tendința „slavonă“. Liciniu, care stăpânește în Iliric, Bielo-Uroș pentru „Sârbi sau Misiani“, e moșul altui Liciniu, creatorul Țaratului „Trac-Slovenilor și Sârbilor Iliricului“ (p. 368). Supt Iustinian însă se arată numai cobilărea Slovenilor „de la lacul Ilmer“ în acest Iliric (p. 369). Și Panonia era slavă până la venirea Hunilor, pe cari Carol-cel-Mare-i înfundă „în munții Ciucului, care și în ziua de astăzi“ (p. 370), de unde trec Secuții aceștia și „preste munți și în Moldova“

de „s'au așezat în Troțuș, în Roman, în Bacău și printr'alte locuri“. Trecutul Poloniei, al Slaviei elbice, al Bulgariei interesează iarăși pe scriitor (pp. 370—1). Istoria Rusiei e introdusă încă de la Ruric (p. 371 și urm.).

Carol-cel-Mare însuși e acela care face principe al Imperiului pe „bătrânul cneaz Vălcul Brancovici de la Podgorița“ (p. 370). Iar Nemanja se coboară din Liciniu sau Bielo-Uroș și e ruda lui „August Chesar“ (p. 373), soția lui, Ana, fiind și ea strănepoată a lui Constantin-cel-Mare.

Istoria Sârbilor în veacurile al XIV-lea și al XV-lea e foarte pe larg expusă. Aici se stabilește din nou legătura cu Brancoviceștii prin cellalt Vuc Brancovici, care, acesta, e autentic, apoi, prin urmașul său, care ar fi întemeiat Inăul, se trece la propria „ramură“ a aventurierului (p. 389 și urm.), în care, de voie de nevoie, se pune și pe Pavel Chinezul.

În schimb Turcii sunt „un neam mai slab și mai prost decât toate“ (pp. 369—70). Ei au „obiceiă a lăcomi la toate, luând pilda Iadului a fi neîndestuliți niciodată“ (p. 395).

Afară de mențiunea că mănăstirea de la Argeș e făcută de Neagoe după modelul de la Deciani, din Serbia (p. 330), Românii nu apar decât cu prilejul biruinței din 1330 a lui Basarab-Vodă asupra lui Carol-Robert, a cărei povestire se ica din istoricul „Bonfinie“ (p. 378), și cu acela al descălecării în Moldova a „Morosănilor Rumâni“ (p. 378—9). Alte lămuriri despre noi vin numai din analistul sârb sau cu descendența brancovicească. Pasagiul despre moartea lui „Stefan Voevodul de la Voiosca, carele întru războaiele lui au stins 150.000 de Turci, iar Tătari mulțime fără de număr au istovit și pre Mateiaș, Craiul Ungurilor, încă l-au scos dintru margiulle fărăi Rușilor“, — e vorba de Stefan-cel-Mare —, pare luat din anale rusești, ca și acel care-l precede (p. 391). Ce se spune despre Șerban Cantacuzino și călătoria maicei lui Elena la Locurile Sfinte e din propria-i experiență (pp. 392—3).

Ardeleanul se vede în cunoștințele despre Secui, așezarea și mișcățile lor (p. 370), despre Sașii aduși „de la Sacsonia“ de Carol-cel-Mare, ca o „colonie nemțească“, despre împrejurările de poporație din Ungaria-de-Nord. Încă la 1292 el pune întemeierea Făgărașului de „Stefan Măelat Voevodul Țării Muntenestei“ (p. 375). Autorul știe și originea românească a Corvineștilor (p. 385). El a văzut locul luptei de la Jibăt sau Câmpul-Pâinii (p. 389 și

urm.). Nu mai puțin interesantă e mențiunea că Mihai Viteazul, luând Ardealul, „au făcut și pravoslavnică sfânta mănăstire Mitropolia“ (p. 392) și lauda celui care, „cu vitejie vreadnică ocărmuind, au lătit puterea neamului rumânesc“ (*ibid.*).

Și să nu trecem cu vederea acea informație din „atlasul lui Guliem Blau gheograful“ (p. 312), care era consultat de Constantin Stolnicul Cantacuzino, pe lângă care Brancovici era ca un prieten cu trecere deosebită.

* * *

Părintele C. Bobulescu posedă însă încă un manuscris al cronicei, un frumos manuscris din secolul al XVII-lea încă, în care se deosebesc trei mâni de o potrivă de dibace, întrebuițând fiecare chinovarul pentru titluri și inițiale și încercând și frontispicii mai simple.

Între acest manuscris și acela care a servit lui Aron Densușianu sunt deosebiri de text pe care le vom însemna îndată. Executarea îngrijită a operei a făcut, bine înțeles, să nu se mai întâmpine acele multe scrieri greșite a numelor proprii care strică așa de tare copia întrebuițată pentru ediție.

Câteva erori s'au strecurat însă. Dar ele au fost îndreptate cu cea mai mare îngrijire, într'o cerneală gălbuie, de o mână meșteră și ea, și care, în plus, vădește prin siguranța și originalitatea liniilor înalta cultură a corectorului. Alături de suplinirea cuvintelor sărite și de câte o rectificare gramaticală, întâlnim restituirea ortografiei bune pentru numele proprii: *Thrachia* pentru *Trachia*, *Jicmond* pentru *Jicmod*, *Suliman* pentru *Suliman*.

De aceiași mână e pus în margine acel adaus despre imamul care a predicat la Constantinopol în 1541 legea creștină, adaus ce se găsește introdus în text în manuscrisul Densușianu. Și tot de ea sunt ultimele cuvinte ale „Cronicei Sloveanilor“: „Domnul Dumnezeu și de acum înaintea pre creștini să-i blagoslovească și să-i norocească, dându-le multe izbânzi: una după alta asupra păgânilor, întru slava Sfinției Sale, amin.“

Nu e nicio îndoială că acest îndreptător așa de atent, fiind samă cu scumpătate și de cele mai neînsemnate greșeli și aducând pretu-

¹ Se citează, pe lângă Enea-Silviu (p. 386), și vestita „Cosmografie“ a lui Münster (*ibid.*) și cronică, tot așa de cunoscută, a lui Nauclerus (*ibid.*).

² Pe ultima pagină se adaugă data de lună când s'a luat Buda de Imperiali.

tindenii o cunoștință așa de perfectă a materiei, că acest adăugitor și întregitor al manuscriptului și cu frasa finală e *Gheorghe Brancovici însuși*. Pe o carte de biserică din Ținutul Sibiiului i-am văzut cândva scrisoarea, într'o dedicație, și mi se pare a o recunoaște chiar.

Am spus că între forma Densușianu și aceasta sunt deosebiri de text. Ele se întâmpină către sfârșit, și sunt de cel mai mare interes.

Pe când cea d'întăiu vorbește de fiii lui Alexie Mihailovici, Ioan și Petru, ca având încă puterea la Moscova — „cărora milostivul Dumnezeu, adăogându-le stăpânirea, cu norocită fericire să-i păzească în ani mulți“, — această cerere lipsește cu totul în manuscriptul nostru; mai mult, pe când dincolo se spune că tinerii principii „țin Împărăția“, dincoace se arată că „au ținut-o“. Proposiția prin care, după salvarea Vienei, se urează și alte succese creștinilor, — „carea norocirea atotputernicul Dumnezeu și de-acum înainte să o dea creștinilor“ (p. 395), — e lăsată la o parte în manuscriptul de față, ca și cum această dorință s'ar fi îndeplinit. Luarea Budei e înfățișată întâiu ca un succes al „prea-înnălțat milostivului domnului nostru“ — care e Împăratul Leopold — „și a uniți domnilor creștinești“, mergând pe urmele celor „cu fericită pomenire craii noștri“, și laudându-se numele lui Dumnezeu care a îngăduit această întoarcere, după o sută patruzeci și cinci de ani, a creștinilor; pe urmă însă se dă o altă redacție, din care lipsește orice pomenire a numelui împărătesc: „7194. Vestită cetatea Budăi, după ce o stăpânise Turcii până întru 145 de ani, cu ajutorul milostivului Dumnezeu cel cu puteare fără de sfârșit, s'au luat de la mâna lor, la Avgust în 23 de zile, și așa, cu cei ce într'ansa au fost, ori carii de armă nu s'au apucat, toți au căzut în robie, împreună cu fără de număr avușia orașului, — pentru care înnălțat numele Sfinții Sale să fie laudat în veaci“. În sfârșit, în manuscriptul care a servit ediției se fac nouă urări pentru armele Împăratului ca rege al Ungariei: „Domnului Dumnezău sfântă înnălțarea sa! Și de-acum înainte pre milostivul coronatul și pre-înnălțatul Craiul nostru, împreună cu alți creștini, să-l blagoslovească și să-l norocească și să-i dea multe izbânzi una după alta asupra păgănilor, ca supt stăpânirea Înnălțării Sale să putem trăi întru o uniune și cu pace, amin“. Iar manuscriptul revisuit de autor are

numai propoziția, fără nicio mențiune a Cesarului, pe care am reprodus-o mai sus.

Să adăugim că în acest manuscris se mai află lucruri care nu sînt în cealaltă versiune. Astfel, după știrea mântuirii Vienei, o pagină și jumătate de descriere cu acest titlu: „Scurta scrisoare cum Veziurul-cel-Mare Cară-Mustafă dintre rânduiala Împăratului turcesc la anul de la Hristos 1683, Dechem. în 5 zile, în Beligradul Sărbesc s'au sugrumat“. Apoi, ca apendice, două file întregi, de o altă scrisoare contemporană, mai mare și mai împodobită, care poartă în frunte aceste rânduri: „Aici iubitului cetitor să scrie cea mai mare pocăanie ce au rânduie și ținut Turcii întro 1686 de ani“ și, încheind volumul: „Țările și unele orașă mari care supt ce zodii stau aici pre scurt urmează“ și o explicație a mărcilor deosebitelor țeri. Fără îndoială aceste explicații pentru distracția cetitorului sunt tot ale lui Gheorghe Brancovici.

Se vede prin urmare că înainte de 1686, dar după 1684, *prin 1685 deci*, el a redactat întâiu o cronică a lui *ca pentru Ardeal*. De aici vine și mențiunea că Șerban Cantacuzino a fost făcut Domn „cu elecție“ după ce fusese „Mare-Spătariu și pe urmă Căntelariu“, ca să înțeleagă acest public special, și poate tot de aici și forma Brașău (p. 370) în loc de Brașov. Pe urmă însă i s'a cerut, de Șerban Cantacuzino sau de fratele lui, Constantin Stolnicul, lucrarea, pentru informație politică sau literară, și el a prelucrat-o ușor în acest sens. Și, în ce privește locul despre Șerban însuși, data aceasta autorul chiar a ras ce era mai înainte despre rostul lui în boierie și a pus în loc un singur cuvânt: „Logofăt“.

Dar „Cronica Sloveanilor“ e, aici, numai *partea finală* a scrierii, ea fiind precedată de o lucrare mai întinsă pe care o cunoșteam mai de de mult, întâiu prin extrasele date de Gaster, în „Crestomatia“ lui. E vorba despre acea istorie a Statului rus, care începe cu mențiunea în titlu chiar a „vechiului neam slovenesc“ și care isprăvește cu menținerea acelei „sinopsisii“, aceluia resumat, de sigur slavon, din care e luată versiunea românească. Întreg tonul și tot scopul, care e evident, arată, ca și aflarea într'un manuscris comandat, revisuit și îndreptat de Brancovici — care intervine, de altfel, și aici cu mici rectificări —, că el e și autorul acestorlalte compilații, că *una și alta formau în spiritul său și*

*față de tendințele sale panslaviste aceiași operă de lămurire și propagandă*¹.

Ele se vor cuprinde deci împreună, în numărul viitor al acestei Reviste,—și ca o contribuție venită la ceasul ei, astăzi când legături de alianță, într'o aprigă luptă, ne unesc cu aceste două popoare slave, a căror istorie ni-o dădea pe la 1680—90 un Sârb pe jumătate rudă și prieten al celui mai mare scriitor român din acea epocă.

N. Iorga.

DOCUMENTE.

Numirea unui bulucbașă de Țigani.

I.

Io Grigorie Ioanū Voevoda, boji milst. gpdarū zemle moldavscoi. Dat-amū carte Domnii Mele lui Ianculū, pre carele l-amū facutū Domniia Mē bulucbaș piste giuzăi de Țigani domnești lingurari ce sântū înū parte Țării de gfosu, ca să fie volnecū cu carte Domnii Mele a ținē pe toți giuzăi cu cetile lorū, dupe izvoadele gd. ce li s'au datū, și toți să aibă a asculta de dānsulū la toate ce li-au da învățatură dinū poroncile Domnii Mele. Iarū carii dānū Țigani va umbla fugari de pe la cetile giuzălorū gd., cumū și de la cīata lui, să aibă a-i căuta împreună cu giuzăi și, oriunde i-arū gāsă, să-i ia și să-i aducă pe la fiștecarele cīata lui. Așijdere și pentru alți Țigani ce vorū fi răzleți printr'alte ceti boierești sau mânăstirești, orice felū de Țigani arū fi, să-i ia pe toți și să-i aducă la cetile giuzălorū gd., și nime împotriva cărții Domnii Mele să nu să puia. Și să facă izvodū de numele acelorū Țigani și să-lū aducă aice, la credinciosu boerilū Domnii Mele dum. Ianachi vt. Cāmārășū, ca să-i pue la tabla gd., și nime întru nimicū să nu-i supere, fără ei își vor da dajdie lorū pre anū, după obiceiū. Așijdere poruncimū Domniia Mē și dum. boerii ispravnici de pre la Ținuturi i căpt. i părčalabi de pre la tǎrguri i slujitori i vornicei de prinū sate i lăcuitorū, pe unde vorū umbla acești Țigani prinū țara Domnii Mele pentru hrana lorū, hrānindu-să cu dreptate, nime întru nimică să nu-i supere, nici să-i globască, fără numai bulucbașa lorū să-i giudeci și să-i globască, și globale ce s'arū face prinū cetile lorū să le ia bulucbașa și să le aducă aice la dum. numitulū vt. Cāmārășū. Așijdere poruncimū și voș, olăcari, ori cu ce felū de

¹ Aceasta o vom lămuri de alminterea în studiul care va proceda, în numărul viitor, aceastăaltă cronică.

poronci viți fi, cai lor la olacă să nu-i luați, nici carăle lor la podvozi să nu le luați. Așijdere și pentru unu mascură doi ce vorți avē după carăle lor, să n'aibă supărare de cătră desătnici, cumū și pentru totū lucrul gd., ori la ce lucru arū fi ei, să nu fie supărați, și pe la păduri pe unde vorți lucra lemnū, cei cu moșiile să aibă a-i zăciui dinū 20 de vase unū vasū, iarū mai multă supărare să nu le facă, și pe la târguri pe unde arū merge cu vase de a lorū, cu pārcālābie sau cu altă ceva să nu să supere, că ori-carii s'arū ispiți a li face mai multū valū piste carte Domnii Mele, unii ca acia vorū fi de pedeapsă de cătră Domnie Mē, Aciaasta poruncimū.

Lt. 7261 [1753], Iuli 3.

Io Grigorie Ioanū Voevoda.

(Pecete mică, ovală, cu chinovar.)

Acte amestecate.

II.

17 Maiu 7266 (1748).

Raport.

S'au presintat „Tatulū Andonū și Sandolū Horniță (și Hārneț) și Lupulū Sandi și cu Ștefanū Moreotișū“, pentru „moșiile lor la Mijloceni și satu Tāmașū ce sintū pe apa Săretului, la Ținutul Putnii“, precum și pentru Redul-Mare „și la Părău Bicliului, din hotarulū Fundului inū gōosu, inū Ținutulū Bacăului“. Fusese o hotarnică din 25 Novembre 7221 (1722) a lui Iordachi Ruset biv Vel Clucer. „S'au împărțitū în patru părți pe patru bătrāni.“ „Inū capul mejdinii de spre Săratū.“ „Soru-sa Sasca.“ „Pinū capetele mejdilorū (sic). „O poiană ce este lāngă Săretū dreptū Gura Bistrișii.“ „Niște poeni ce sântū inū Gura Racovii și cu vaduri de moră [inū] Racova.“ „O poiană totū lāngă Săratū ce să numește Cotulū Chirișii.“

III.

7272 (1763-4). Grigorie Ioan-Vodă pentru niște Țigani ai lui „Enache vt. Cāmārașu, slujindū Domnii Meale cu credința și cu dreptate“.

IV.

25 Iulie 1785. Carte de blāstām a Mīropolitului Gavriil pentru procesul dintre mănāstirea Treisfetele, Șātrarul Ion Ciutea, Cāpitanul Lupul Coroiu „și alți ce au răzāșie inū moșia Cāinenii i moșia Rusii i Fundul Bacăului i Fundulū Neamțului“, de o parte, și, de alta, „rāzeșii de moșia Radomireștii“, anume: „Petrache gerahū i cumnașii săi Constandinū Crāst[e], Ilinca Ursāchioai i Mariia Buçumoai și alții ce vorū fi rāzeși.“ Se enumeră „scrisorile Radomireștilorū, inșā o mărturie a lui Ile Buzne Vorc. i harta ce-i făcută de dum. Vorc. Costandinū l'aladi, i de răposatū Spat. Sandulū Sturz[ea] i de dum. Pah. Matei Hurmuzache.“

V.

Izvodă de chiltuială ce s'au făcutu înă doao rânduri cu giudecata Țiganiloră cu dumneoci Spătărasa Havoii (*sic*); 1766, Ocv. 29.

lei pār.

216 cari s'au făcutu pen[tru] suf[le]te socotală, — câte optă lei pe suff[le]tu.

112 pe 14 suff[le]te vāru lordachi Ciute, cu trei sute ce s'au încărcatu de la dum[nea]lui Comisulu Ștefanu Duca...

VI.

Giupāni Căline, sănătate. Să mai dai o bucată totă dinu aceia, și mătasă negră polă dramă, și să aibă țijă polă dramă, și ghivezii țijă polă dramă, și albrastră (*sic*), erū polă dramă, ună calupă soponu bunu, și să faci cercetare de au făcutu chitari pâine ce era să o facă, și, nefăcându-o, să ei țidula de la gînta și să o faci tot d-lui (*sic*). [7]31, Mart 8.

Iscălitură și apoi grecește: eu.

14 parale mătasa.

Șeisprezeci lei au cuprinsă aceste trii țidule și giumătate, ci l-eu cumpărată giupānu Călinu.

VII.

18 Novembre 1781. Sandul Sturza Spăt., Constandin Paladi Spăt., Matei Hurmuzachi Pah., delimitează moșia Radomireștii. Ne'au arătată că să chiamă Fundulă Buțurcăi. „Ună răzășu alū Șăt. Ciutu, anumi Toaderū Holt., omū bătrānū, au arătatū că nu-i moșie Fundulă Buțurcăi, ci pe unū omū l-au chieimatū Buțurcă și cumū că moșia Radomirești mergi pe înū moșie Fundulă.“

(Copie.)

* * *

Un act relativ la procesul Doamnei Safta a lui Gheorghe Ștefan cu Doamna Dafina a lui Eustratie-Vodă Dabija și cu ginerele ei lordachi Ruset

(Publicat și comentat de P. P. Panaitescu.)

Io Antonie Ruseto Voevod, bjiu mlstilu gospodarū zemli moldavscoi.

Adecă au venit înaintia Domnii Miale și înaintia boiarilor noștri moldovenesti, mari și mici, dumnealui lordachi Postialnicul-cel-Mare din Țara Munteneasci, ginerele răpăusatului Dabije-Vodă, și dumneaei Doamna Safta a lui Gheorghie Ștefan Vodă, avind întrebăciune dumnealui lordachi Postialnicul pentru satul Răcăcinul den

Ținutul Agiudului, de supt Lunca-Mare, cu tot venitul și cu toate cumpărăturile din pregiurul satului, cu viile de moșie și de cumpărături de la Orbiani, de la Drăgușiani și cu o poiană ce să chiami Mărvila, peste Siretiu, și cu locuri de fâneațe, la Vlavnic, și pre unde vor fi, cu tot venitul. Care sat fostu-l-au cumpărat răpăusatul Dabijia-Vodă încă din boierie, când era boiar mazil, dela Ștefan-Vodă, feciorul lui Vasilie-Vodă, dreptu 1000 de talere; care sat l-au fostu luat Ștefan Vasilie-Vodă de la Gheorghii Ștefan-Vodă împreună cu alte moșii și sate cî-au fostu luat de la dănsul, pentru 20.000 de talere carii i-au fostu dat Vasilie-Vodă lui Gheorghie Ștefan-Vodă ca să-i fie la sine, fiind în mare cinste la Vasilie-Vodă, Logofăt-Mare, și țindu-l de credință. Iară el, ca un om viclian Domnu-său, sculatu-s'au asupra lui Vasilie-Vodă cu oști și cu multî răutate, făcându-i caria lumia o știe. Cheluit-au și au stricat și aciale 20.000 de talere. Iară, trecând cătăva vreme, Dumnedzău cu mila sa învrednicit-au pre Ștefan Vasilie-Vodă a sta Domnu țării Moldovei. Cercat-au pentru aciale 20.000 de talere, cî-au fostu dat Vasilie-Vodă să i le fie. Luat-au sate și moșii cî-au găsit de la Gheorghie Ștefan-Vodă pentru prețul banilor și au vândut și acestu sat, Răcăcinul, cum scrie mai sus, Dabijei-Vodă, cu tot venitul satului, și tot l-au ținut și în boerie și în Domnie cu buni pace. Iară după aciaia, petrecându-sî Dabijia-Vodă, și lipsind și Doamna Mării Safta din țară, nerămăind nime de a Dabijei-Vodă, sculatu-s'au Doamna Safta de au luat satul Răcăcinul, fără nicio întrebăciune, și l-au stăpănit în voia ei. Deci, cînd iaste acmî, în dzilele Domnii Miale, dumnealui Postialnicul Iordachi, neputând îngădui să-i fie satul fără de giudeț, stătut-au de fați cu Doamna Safta, și așia au arătat Doamna Safta danie, dzicând că i l-au dat Domnu-său, Gheorghii Ștefan-Vodă, încă cînd au fostu în pribegie; care danie giudecata nu o au putut face stătătoare, innaintia datorii fiind atăta somă de bani dator, și și danie din țară străină. Și iarășu mai dzicea Doamna Safta cum că i-au luat Dabijia-Vodă în Domnia sa 4.000 de talere de la Mogăidia Păharnicul, arătând și o carte a Domnu-său, a lui Gheorghii Ștefan-Vodă, caria scria ...acei bani carii... fost... și de boiari d..., cum acei bani iară au fost Domn... și jăcui de la Vasilie-Vodă luat-u-i-au ia ...ne de i-au dat la Visterie, iarî în treaba țării.

Însă dintr'aciale 4.000 talere, ce dzicea ia, luat-u-s'au numai 2.000 de talere pre sama domnească, iară mai multu nu. După aciasta iară, vădzînd că au rămas de giudeț, cu căte vria să să apere fără cale, mai adoas-au de au zis și aciasta, cum, după ce au venit ia din pribegie, i-au luat Doamna Dafina a răpăusatului Dabijia-Vodă 1 carătă și o au dus în Curtia domnească, vrînd a găsi pricină și cu aciasta, pentru sat. Pentru care carătă întreat-am Domnia Mia, și au adevărat de toți boiarii, cum acia carătă singură de sine Doamna Safta, de bună voia ei, o au trimis la Curte, și acolia, în Curtea domnească, au rămas, nu numai aciaia, ce era de

nemică, ce încă și altele mai bune și mai scumpe ale Doamnei Dafinei, ce era de treaba ei, încă le-au lăsat în Curte Domnească, și aici s'au petrecut. Și iară au mai dzis Doamna Safta cum că au dat Doamnei Dafinei o păriache de ceprage cu mărgăritar, ca să-i faci bine, să-ș strângă satele ei de pre unde vor fi răsipite și luate. Și nice un bine nu i-au făcut, și cepragile le-au oprit. Pentru care ceprage răspuns-au Iordachi Postialnicul dzicînd că nu-i cum dzice ia de aciasta, numai, fiind fiica Doamnei Dafinei, Doamna Maria, botedzati de dănsa, fostu-i-le-au dăruit, încă când au venit din pribegie, ca pre o fină-și. Pentru care dar ce au dat ia fină-sa, fostu-i-au dăruit și Doamna Dafina ei dōbitoace de tot fialiul, ca să-i fie de hrana casei ei. Iară Doamna Safta prindia bāhă, dzicînd că ceprazile le-au [dat] pentru să facă treabele ei, iară nu le-au dăruit, și și li-au cerut iară înapoi. Deci Domnia Mia au giudecat și de aciasta, cum să giure Doamna Safta cu sufletul ei, pre sfânta Evganhelie, că nu le'u dăruit finei sale Doamnei Marii, ce le-au dat pentru să-și facă treabile sale cî-ar fi avut, și niciun folos n'au văzut și, giurând într'acesta chip, să-i dia Iordachi Postialnicul ceprajele înapoi. Deci Doamna Safta fost-au bucuroasă a giura. Iar, vādzînd Postialnicul Iordachi cum iaste bucuroasă a miarge să giure fără nicio cale și a-și pune sufletul pentru nemică, datu-i-au și ceprazile înapoi la mănule ei, ca să nu mai aibă ce mai dzice altă. Și au rămas Doamna Safta de liagia țării. Deci, vādzînd Domnia Mia zapisul lui Ștefan Vasilie-Vodă de vādzare, scris la mână Dabijeii-Vodă, încă fiind fost boiar mazil, și cartia tuturor boiarilor, de mărturie pentru direaptă cumpărături, și adevărind și Domnia Mia foarte bine lucrul acesta, împreună cu tot Sfatul, boiarii Divanului, precum s'au îndireptat dumnealui Iordachi Postialnicul, iar Doamna Safta au rămas de leage, am dat ca să fie Postealnicul Iordachi tot satul Răcăcinul de suptu Lunca-Mare, cu tot venitul, precum și mai sus scriem Domnia Mia și ca să-i fie și de la Domnia Mia direaptă ocină și cumpăratură și uric și întăritură nerușită în viaci.

U las, leat 7184 [1676], Iul. mșta 27 dnă.

Io Anton. Voevod.

(Pecete octogonală, cu chinovar.)

(*Pe dos, contemporan* :) † Zapisul precum s'au părăt de față dumnealui Post. Iordachi cu Doamna Safta pentru Răcăciuni.

Observație.—Satul Răcăcinul, azi Răcăciuni, se găsește pe malul stîng al Siretiului, în județul Bacău, pe linia ferată între Agiud și Bacău. Acest sat a fost stăpănit de Gheorghe Ștefan de pe vremea lui Vasile Lupu, căci cetim în „Istoria Romînilor“ a d-lui Xenopol că Gheorghe Ștefan înainte de lupta de la Sărca s'a oprit cu oastea la un sat al său numit Răcăciuni, Doamna Safta e acia despre care ni povestește Neculce cum că „într'o zi, pe cînd Ștefan Gheorghe era numai boier, murindu-i jupăneasa cea d'întăiu și aflându-se văduv, întăinînd o jupăneasă săracă, dar tânără și frumoasă, anume Safta, din neamul Boieștilor, au întămpinat-o

pe drum mergând cu rădvanul la Iași, și au poprit rădvanul cu sila, și s'au suit fără de voie în rădvan, și l-au întors la casa lui, și pe urmă au primit și ea, și s'au cununat cu dansul, și au ajuns Doamna țării." Pe când Gheorghe Ștefan călătoria în Europa cu o altă femeie, ea rămase, precum se știe, în țară. Cf. Iorga, *Studii și documente*, V, pp. 273-5 și mai sus, p. 108 și urm.

* * *

Testamentul Doamnei Ecaterina Mavrocordat, născută Ruset.

† Al Moldovei Gavriil mărturisesc.

† În numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, al lui Dumnezeu unul și în trei ipostase. Aflându-mă eu, Ecaterina Doamna, soția celui de veșnică pomenire Domn Constantin Mavrocordat, în țara mea, în Iași, și având, din mila lui Dumnezeu, mintea mea întreagă și sănătoasă, și fără lipsă și întregi lucrurile mele toate, dar temându-mă de nevădirea și năprasna morții, m'am hotărât să fac această din urmă a mea orânduire. Deci am chemat pe preainvățul Ștefan, l-am chemat să scrie această din urmă a mea voință și socotință și orânduială. Mai întâiu deci las păcătosul meu suflet în mila Domnului meu Isus Hristos, a făcătorului și plămuitorului și mântuitorului meu Dumnezeu, rugându-l pe el cu lacrimi calde să ierte toate greșelile mele, pentru cea fără de sfârșit milă a lui, și să mă așeze pe mine împreună cu cei ce s'au mântuit. Apoi cer iertare dela toți creștinii, și de asemenea iert și eu pe toți din tot sufletul și din toată inima, și rog și rugăciune de mamă pentru iubiții miei trei fii și pentru nurorile mele și pentru copiii lor și copiii adormitelor fiicelor mele, rugându-mă de Sfântul Dumnezeu să li trimeată cercasca Lui binecuvântare, să-i apere și să-i păzească, și să li hărăzească din bineșug milosteniile Lui și să-i învrednicească de cereasca lui Împărăție. Și vreau și hotărâsc și las moștenitori ai miei pe cei trei prea-iubiți fii ce am: pe beizadea Iancu, pe beizadea Alexandru, pe beizadea Dimitrașco, orânduind și lăsând din părinteștile mele bunuri, lui beizadea Iancu cinci moși, adică: Bereștii, Dofteștii, Mihăleștii, Bodeștii și Micleștii, pe Putna, și zece pogoane de vie la Cotnari; iar lui beizadea Alexandru trei moși, adică: Lencăuții și Mirisuca, la Soroca, și Dalianestii, la Orhei, și zece pogoane de vie la Cotnari. Și lui beizadea Dimitrașco întâiu vreau și hotărâsc ca toate lucrurile pe care, cu însăși a mea voie și socotință, i le-am hărăzit din bunurile mele părintești prin scrisoarea mea ce s'a făcut în anul 1776, la 11 zile ale lunii Mart, scrisă de mâna mea și pecetluită și cu mărturii, să-i fie toate întărite și sigure și statornice, așa încât să primească partea lui, ca domn și stăpân nesupărat și neturburat, precum cuprinde zisa mea scrisoare. Pe lângă aceasta, de oare ce zișii prea-iubiți fii ai miei au luat dela cel de veșnică pomenire Domn, soțul meu și tatăl lor, chivernisirea ce li

se cuvenia, iar iubitul meu fiu Dimitrașco, pentru neîmplinirea vârstei lui și împrejurările vremii, nu s'a întâmplat a-l chivernisi zisul de veșnică pomenire al lui părinte, de aceia vreau și hotărâsc și las către dânsul moștenire, din părinteștile mele bunuri, două moșii, adecă : Purleții, în Ținutul Iașului, și Țopii, în Vasluiu, și cinci pogoane de vie la Orașeni (?), cărora, ca și cu zisa de mai înainte dăruire făcută lui din partea mea, să li fie domn și deplin stăpânitor, el și moștenitorii lui, și urmașii, în tot veacul. Și nimeni, nici din fiii miei, nici din rudele mele, să n'aibă voie să-l turbure și să-l supere de loc. Iar nepoților miei, adecă fiilor prea-iubitelor mele fiice, adecă Smaranda și Mărioara, băieți și fete, li las rugăciunea mea și alta nimic, căci și zisele mele fiice au fost înzestrate și au luat dela mine juvaie, cantitate mare, și dela cel de veșnică pomenire părinte al lor bani destui și alte lucruri scumpe, de s'au mulțămît și ele și soții lor; deci n'au să ceară nimic. Lucruri mișcătoare n'am de niciun fel, căci le-am cheltuit la nevoile mele; iar câte se vor găsi, vreau și hotărâsc ca după moartea mea să le moștenească iubitul meu fiu, beizadea Dimitrașco. Iar în împărțirea, și împărțășirea ce avem cu rudele noastre Rosetăștii, atât moșii cât și Țigani, cele ce se vor lua, să împartă de o potrivă prea-iubiții miei. Locul ce l-am avut aici, în Iași, lângă dumnealui Vornicul Vasile Roset, l-am vândut, și banii ce i-am luat, i-am dat la nevoia mea. Și încă recunosc că datoresc, cu însuși al meu sinet, prea-iubitei mele nurori Domnița Mărioara, lei în număr de două mii și cinci sute și Căminarului Predelescul lei o mie; care orânduiesc prea-iubiților mei fii, ca moștenitori ai miei, să-i plătească, împărțind suma între ei.

Aceasta este cea de pe urmă a mea voință și socotință și orânduială, care vreau și voiesc să aibă putere și siguranță și statornicie la orice județ și judecător. Iar, de se va găsi alta, sau înainte de aceasta, sau după cănsa, înfașându-se ca diata mea, să fie fără putere și întru nimic, ci numai cea de față să aibă toată puterea și statornicia și lucrarea. Și, dacă cineva, ori din fiii miei, ori din rudele mele, va cuteza supt orice cuvânt să calce și în cel mai mic lucru această a mea orânduială, îl ameninț cu blăstăm de mamă, și va da samă unul ca acesta înaintea neînduplecatului judecător, în ziua Județului. Deci pentru arătare întru aceasta și asigurare s'a făcut cea de față diata a mea, pecetluită, iscălită și cu mărturie, în ființa preaosfințitului și de Dumnezeu ocrotitului Mitropolit, Sfințitul al Moldovei chir Gavriil, și a celorlalți boieri localnici și din oraș, în anul Mântuirii 1776, Iunie în 25, în orașul Iași.

(Pecete cu cerneală neagră indescifrabilă.)

Ecaterina Doamna întăresc cele de mai sus.

Alexandru Mavrocordat, martur.

Vasile Razul, Vel Logofăt, martur.

Dimitrie Sturdzea, Vel Vor., martur....

Pantazi (?) Vel Vor., martor... Vel Post., martur, Nicolae Vent[ur]a Post., martur, Luca Ianculeu (?), Sărdar.... Vel Vist, martur, Iordachi Canta[cuzino], Vel Spătar, martur, Gheorghe Hatmanul, martur, Manolache Bogdan, biv. Vel Spat., mart., Depastas, Spătar, martur, Gheorghe... martur, Constantin Ghica, Căminar, martur, Dimitrie Schilișis, martur, Ilii Cantacuzino Vel Stolnic, martur, Grigori Balș, biv Vel Ban, martur, Vasile Cr[u]p[enschi], Sulg[er], mart., Iordachi Cr[u]p[enschi], Spat., martur, [Ros]et, martor, Șarban (?) Păharnicul, martur, Mihai (?) Zosăm 3-ti Logfit.

(Traducere din grecește: originalul, pe o foaie mare de hârtie orientală, la d. Cortez, în Iași.)

CRONICĂ.

Se știe că frumoasa biserică *Radu-Vodă din București* n'are decît o inscripție greacă. Iată ce spune însă despre o inscripție românească Isambert (*Intinéraire d'Orient*, I, p. 349), citat de Émile Legrand (Constantin Dapontès, *Éphémérides daces*, II, p. 20, nota 2): „Le frontispice portait une inscription où étaient relatés plusieurs faits héroïques dont l'église avait été le théâtre. Cette inscription a été grattée par les higoumènes grecs lorsqu'ils réparèrent l'église, en 1859.“

* * *

Mormântul lui *Mazepa* la Galați e pomenit și de Daponte (*ibid.*, p. 88), care crede că Hatmanul căzăcesc a și murit acolo.

* * *

Daponte însemnă, în Septembre 1738, și momentul când trece, ca ambasador rus de la Londra la Paris, *Antioh Cantemir*, „feciorul cel mai mare al lui Cantemir“ (p. 130).

* * *

Vechi deportări.— Cînd în 1738, Septembre, la strigătul de *tulvai* scos de populația din Brașov contra unor soldați ce ieșiseră la jaf, mulțimea, crezând că e vorba de Turci, cari ar fi năvălit, se împărăștie îngrozită pe strade, „autoritățile nemțești luară hotărârea de a scoate din localitate pe Dinu, fost Mare-Stolnic și nepotul lui Vodă Constantin Brâncoveanu“ — nepoțelul scăpat de moarte în 1714 — „și de a-l strămută, cu toată familia lui, la Buda“ (pp. 130-131).

* * *

Un amănunt interesant despre vechile noastre *legături cu Patriarhia*. În 1738, la 26 Novembre, se vede la București o instalare de Mitropolit. Domnul, Constantin Mavrocordat, încredințează cărja și sărută mîna dreaptă a alesului. În trăsură domnească, el merge la Mitropolie, cu alaiu de trupe. I se face slujba obișnuită. Apoi el

„sărută sfintele icoane, dă binecuvântarea sa tuturor acelor de față, și se retrage fără a se fi suit în Scaun, căci, în lipsa scrisorii patriarhale, el era tot numai Mitropolit ales“ (Daponte, p. 169). La 26 Decembre vine decretul patriarhal (p. 176). Dar trebuie să se observe că era vorba de un Mitropolit de Mira, de supt jurisdicția directă a Patriarhului.

* * *

La doritorii de Scaun moldovenesc trebuie să se adauge „fiul lui Duculeț“, al lui Constantin Duca, și nepot al bătrânului Duca-Vodă, care-l doria de la Ruși în 1739 (Daponte, p. 360).

* * *

Musicanți dompești. — În Octombre 1739 patru musicanți, „de oboiu și trâmbiță“, trec de la Grigore-Vodă Ghica la Ruși (*ibid.*, p. 370).

* * *

Cum umbla Potemchin la noi. — O spune Dionisie Eclesiarhul (Papiu Ilarian, *Tesaur*, II, p. 176): „s'au fost purtând foarte împodobit, cu haine împărătești, și cu cavaleriile cele mai înalte, și au fost îmblând în cărătă împărătească foarte împodobită cu lucruri de mult preț, cu țug opt cai telegari împărătești, hamurile cailor și frânele, în loc de curele de piele și chingile, țesute șireturi late de mătăasă, și cusute cu flori de fir, și țințele pe hamuri foarte de aur cu pietre scumpe.“

* * *

Bănățeni la noi. — Între soldații cari au ocupat Cerneșii în 1789, „și regementul militarilor rumâni ce li zic frățuți, iuți la războiu“ (Papiu, III, p. 178). Erau și „militari ungureni“ la București (p. 183).

* * *

Slugile străinilor în trecut. — La 1789, Nemții fiind aici în țară, scrie Dionisie Eclesiarhul (*ibid.*, p. 178), „în București și în Craiova s'au apucat de muzici și de baluri, după obiceiul lor..., și iubia' și boierii, mai vârtos muierile, muzicile și balurile nemțești, că se aduna lumea cu ei la cele veselitoare.“

* * *

O istorie românească a Veneției.

În manuscrisul din care a luat Cronica lui Gheorghe Brancovici, Ar. Densușianu spune (*Revista critico-literară*, IV, p. 306) că se găsea și un mic tratat de istorie a Veneției: „pentru ca să se știe de când s'au zidit vestita Veneție și cîți prințipi, adecă domni, au fost până acum“, ocupînd ciaci file (333-8). Ni se spune că afară de o continuare „pe scurt“, într'o singură pagină, până la 1763, povestirea mergea până la 1669.

Dar aceasta ni se pare a fixă și persoana autorului. Căci pe atunci tocmai era la Veneția, ca student, Constantin Cantacuzino, viitorul Stolnic, care a purtat și pe urmă o deosebită atenție lucrurilor venețiene. Și el era prietenul lui Gheorghe Brancovici, autorul Cronicii „slovene“, pe care-l declară „om de cinste și cu cunoștință și iubitor de a ști multe“.

În ms. mai e un lung Cronograf al lui Mateiu de Monembasia, din care Densușianu a tipărit unele părți, o povestire „cînd au luat Grecii Moreia“, pe 18 foi, care nu s'a publicat, alta despre suirea pe tron a lui Ioan al VIII-lea Paleologul și sinodul din Florența, pe 19, apoi ceva, pe 2 pagini, despre luarea Budei de Turci: și mai era și o povestire despre mutarea oaselor lui Constantin-cel-Mare.

Unde e azi manuscrisul nu știu. Păcat mai ales pentru istoria Veneției de Constantin Cantacuzino¹...

* * *

La prelații români trecuți în Rusia (rechemarea Mitropolitului Antonie, Daponte, p. 398) să se adauge episcopul de Buzau Misail, Român de neam, care, în Octombrie 1739, urmă pe Ruso-Cazaci de bună voia lui (*ibid.*, p. 377).

Tot așa Mitropolitul Sidis, Peloponesian, duhovnic al Domnului Moldovei, Grigore Ghica, și fiul său, al doilea Vistier Stavros (dintre boieri, fiul Vornicului Lupu, Marele-Vameș Joniță și „mulți alți boieri de rangul întâiu și al doilea“; (*ibid.*, pp. 381-2).

Totuși provisiile nu se plătiseră îndoit, ca supt Petru-cel-Mare (*ibid.*, p. 397). Casele domnești de la Frumoasa și Galata fuseseră distruse (p. 406).

* * *

Medici străini la noi. — În 1739, chemați de Constantin-Vodă Mavrocordat, Brașovenii „vestiți“: „fonogiul“ Zeiler, „fiul fostului jude, și Bolto, Sas catolic (Daponte, p. 393).

* * *

Imposit pe trădători. — La întoarcerea în Scaun, la 1739, Grigore Ghica, Domn al Moldovei, pune un imposit special pe „icioglanii, căpitanii, aprozii, armașii și alți dregători de acest fel cari-și părăsiseră postul“ (Daponte, p. 207).

¹ Cf. și *ibid.*, I, p. 97 și urm. — Un act de cumpărătură de pământuri de „gînpănul Gheorghe Diae“ sau „gînpănul Gheorghie Brancovanul“ s'a publicat în *Revista din Iași*, I, p. 107 și urm. Locurile acelea sunt în *Ardeal* (cf. și numele lui Zoba Pătru), deci comentariul cade.

P. 130

279849

S U M A R U L :

I. *N. Jorga*, O cronică nebăgată în samă. — Despre Cronică lui **Gheor-**
ghe Brancovici.

II. DOCUMENTE: Numirea unui bulucbașă de Țigani. — Acte ames-
tecate. — Un act relativ la procesul Doamnei Safta a lui **Gheorghe Ște-**
fan cu Doamna Dafina a lui **Eustratie-Vodă Dabija** și cu ginerile ei
Iordachi Ruset. — Testamentul Doamnei **Ecaterina Mavrocordat**, nă-
cută **Ruset**.

III. CRONICĂ.

Manuscrisele se trimit d-lui **N. Jorga**: Iași, Strada **Lascar Ca-**
targi No. 21.

Administrația: Iași, Trecătoarea **Banu** No. 3 (redacția foi „**Nea-**
mul Românesc“).

Un n-r simplu 30 de bani; pentru studenți, prețul în jumătate
direct la administrație.

Abonamentul: 3.50 pe an.

